

СТРАТЕГИЧЕСКИЯТ ДНЕВЕН РЕД ЗА ИЗСЛЕДВАНИЯ И ИНОВАЦИИ В ЧЕРНО МОРЕ В ПОСОКА 2030 г.

проф. д-р Милен Балтов
Бургаски свободен университет

STRATEGIC RESEARCH AND INNOVATION AGENDA FOR THE BLACK SEA TOWARDS THE YEAR 2030

Prof. Milen Baltov, PhD
Burgas Free University

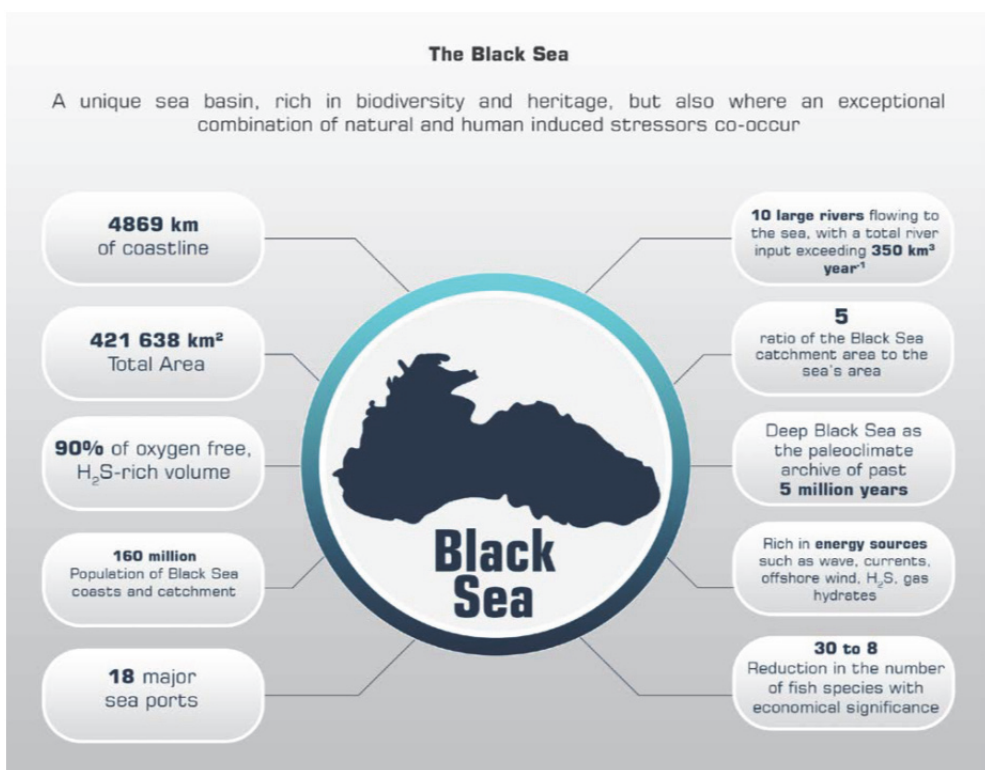
Annotation: *The Blue Economy has a great potential for the Black Sea countries and for Europe as a whole as it can be considered an instrument to promote cooperation, stability and empower the coastal communities in the region. Research and innovation is key to foster human and infrastructures capacity building in coastal, marine and maritime sectors in view of unlocking unique opportunities for a sustainable and environmental friendly blue growth in the Black Sea. In this sense, the Strategic Research and Innovation Agenda (SRIA) will become a reference framework for marine and maritime strategies to be used as a programmatic tool for defining national, European, and sea-basin priorities.*

Key words: *Entrepreneurial types, the Global Entrepreneurship Monitoring, Employment generation drives, promoting pro-employment entrepreneurs.*

Въведение

През 2017 г. беше лансирана инициатива и подкрепена от Европейската комисия (ЕК) за разработване на съвместна програма за научни изследвания и иновации и ръководство на националните и на равнище ЕС политики, наречени „Инициативата за син растеж за изследвания и иновации в Черно море“. Както беше подчертано в документа за визия на Бургас, тази експертна работна група се състоеше от експерти от черноморските крайбрежни страни (Република България, Грузия, Румъния, Руската федерация, Република Турция и Украйна, както и Република Молдова), в сътрудничество с морски експерти от водещи европейски морски институти и организации, с подкрепата на Европейската комисия¹. Те изготвиха Bургас Vision Paper⁴ – основният рамков документ за споделена визия за продуктивно, здраво, устойчиво, устойчиво и по-добре оценено Черно море до 2030 г. Документът беше лансиран по време на Европейския ден на морето 2018 в Бургас, България (май 2018 г.), Той се занимава с основните стълбове, върху които може да се изгради нов Стратегически дневен ред за изследвания и иновации (SRIA). Този процес беше допълнително подкрепен от Декларацията на министрите към Обща морска програма (2018) 5 за Черно море, одобрена от същите черноморски държави.

Фиг. 1. Характеристики на басейна на Черно море

Изт.: Black Sea Strategic Research and Innovation Agenda, DG RTD and DG Mare at the European Commission, Brussels, 2019.

Подходът на SRIA се основава на следните принципи на Burgas Vision Paper и той идентифицира четири основни стълба, върху които може да се разработи нов набор от действия за научни изследвания и иновации. Решаването на основните предизвикателства в областта на Черноморските изследвания – Мостът на знанието на Черно море, е в съответствие с разработването на продукти, решения и клъстери в основата на черноморския син растеж. Изграждането на критични системи за подкрепа и иновативни инфраструктури и определено образованието и изграждането на капацитет, ориентирани към овластените граждани и засилената работна сила.

Проблемите за стимулиране на изследванията и иновациите в морските и крайбрежните пространства на Европейския съюз

Балтийско, Адриатическо и Йонийско море, Черно море, Средиземно море, Северно и Атлантически океан са всички уникални морски региони. Това заслужава специално разработена стратегия, която използва силни страни като потенциала за възобновяема енергия на Атлантика и се справя със слабости като замърсяване на морето в Балтийско море или морска безопасност в Средиземно море.

След приемането на инициативата за синергия на Черно море през 2007/99 г. Комисията работи за увеличаване на знанията за Черно море, застъпва се за устойчиво-

то му използване и насърчава координацията и взаимодействието между различните морски участници на национално и морско равнище. Като част от тези усилия бяха идентифицирани области за засилено сътрудничество в синята икономика и проучване на потенциални морски клъстери 100. Впоследствие Комисията публикува покани за проекти в подкрепа на публично-частните партньорства (Данелис, 2013 г.).

Пример за това е изпълнен вече проект за пилотно публично-частно партньорство в Средиземно и Черно море, който цели насърчаване на използването на изкуствени рифове като ефективни достъпни инструменти за стимулиране на иновативния и устойчив крайбрежен и морски туризъм. Такива рифове предлагат възможности за Синия растеж в широк спектър от дейности с икономическа, социална и екологична полза. Проектът стартира през август 2016 г. и е получил 167 500 евро финансиране от ЕС. Партньорите по проекта са от Испания, Италия, Франция и България.

В съобщение на ЕК от 13 септември 2012 г., озаглавено „Син растеж: Възможности за устойчив растеж в морските дейности и корабоплаването“ (СОМ (2012)0494), като взе предвид становището на Европейския икономически и социален комитет от 20 март 2013 г. относно „Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите – Син растеж: Възможности за устойчив растеж в морските дейности и корабоплаването“, – като взе предвид становището на Комитета на регионите от 31 януари 2013 г. относно „Син растеж: Възможности за устойчив растеж в морските дейности и корабоплаването“,

Морското пространствено планиране и интегрирано управление на крайбрежните зони е свързано и със законодателно предложение на Комисията за морското пространствено планиране и за интегрираното управление на крайбрежните зони като необходими мерки за управление на увеличаващия се брой морски и крайбрежни дейности и за опазване на околната среда. Морското пространствено планиране се очаква да доведе до намаляване на разходите на предприятията и до подобряване на климата за инвеститорите, докато интегрираното управление на крайбрежните зони ще улесни координацията на дейностите в крайбрежните зони и ще подобри тяхното управление като цяло.

Тъй като съществуват значителни различия между държавите членки по отношение на развитието на системи за управление на морското и крайбрежното пространство, призовава Комисията да осигури разпространение на най-добрите практики и възприемане на поуките от съответните подготвителни дейности. Празниците в научните познания относно морските дейности и заобикалящата ги среда представляват пречки за пространственото планиране и изтъкват значението на инициативата „Познания за морската среда 2020“ и на конкретните ѝ цели като картографирането на морското дъно на европейските води до 2020г.; Морски умения и заетост.

Смята се, че цялостната заетост в синята икономика може да надмине прогнозираните 7 милиона работни места до 2020 г., ако бъде подпомогната от политики за професионално обучение, които да осигурят мобилна трудова сила с достатъчна специализация и опит. За съжаление е изградена отрицателна представа за условията на труд, здраве и безопасност, която продължава да уронва привлекателността на морските професии. Така ЕК насърчава инициативи за мобилността на работниците между отраслите на икономиката и между държавите членки като многогодишна програма за обмен на студенти, преподаватели и млади специалисти по примера на „Еразъм“; подкрепя сътрудничеството между предприятията и предоставящите обучение с цел подготовка на завършващи студенти за работните места в новите сектори.

През последните три години Комисията обяви поредица от секторни инициативи за петте сектора с цел засилване на техния потенциал. В основата е инициативата за син растеж и предлаганите мерки, които имат за цел регулирането и засилването на синята икономика. При все това се поставя акцент върху преодоляването на две основни предизвикателства от особено значение за извличането на максимални ползи от синия растеж.

Първото предизвикателство се отнася до необходимостта да се гарантира, че работната сила притежава необходимите умения за развиващите се морски сектори, така че синият растеж да се превърне в растеж с висока степен на заетост. Второто предизвикателство се отнася до осигуряването на интегрирана устойчивост на синия растеж, т.е. да се гарантира, че този растеж няма да навреди на уязвимата морска среда и че ще допринесе динамично за борбата срещу изменението на климата. Що се отнася до растежа с високи темпове на заетост, предлаганите мерки обхващат следното:

- Създаване и финансиране на Европейски секторни съвети по въпросите на заетостта и уменията, за да бъдат регистрирани новите тенденции по отношение на работните места и необходимостта от умения и обучение.
- Подобряване на привлекателността на професиите, свързани с корабоплаването и морето, чрез действия за регулиране и стимулиране.
- Подпомагане на усилията на регионално равнище за оценка на необходимостта от професионални умения и за гарантиране на оповестяване на информацията, която се съдържа в „Панорамата на уменията в ЕС“.
- Нови инициативи за допълнително обучение, които насърчават мобилността на работната сила, като например многогодишна дейност за обмен на студенти, университетски преподаватели и млади специалисти, например по подобие на програмата „Еразъм“.
- Сътрудничество между промишлеността и учебните заведения с цел подходяща подготовка на завършващите студенти за новите и постоянно променящи се професии.
- Подкрепа за секторите с висока заетост, като например за круизния туризъм и за вятърната енергия от морски инсталации.

Що се отнася до интегрираната устойчивост, предлаганите мерки обхващат гарантиране, че морското пространствено планиране и интегрираното управление на крайбрежните зони ще бъдат използвани за осигуряване на добро състояние на околната морска среда до 2020 г. В основата е Рамковата директива за морска стратегия. Тя касае подкрепа за научни изследвания в областта на морския добив на полезни изкопаеми със следене отблизо на неблагоприятните въздействия върху околната среда, но също и стартиране на промишлена стратегия за синя енергия, която да има за цел.

Максималното използване на потенциала на морето за борбата срещу изменението на климата води до законодателно предложение през 2013 г. за създаване на Син пояс на корабоплаването в ЕС с цел ускоряване на преминаването от сухоземен към морски транспорт. Цялостно прилагане на законодателството на ЕС цели преодоляването на нарастващия проблем с отпадъците в морските води, като например директивите за управление на отпадъците, за пристанищните приемни съоръжения за отпадъци от експлоатацията на корабите, за качеството на водата и за морската стратегия. Насърчават се биологичните аквакултури и защита на здравето на потребителите, що се отнася до фуражите за риба и до управлението на неблагоприятните последици, свързани с разширяването на сектора на аквакултурите.

Морският и крайбрежният туризъм играят важна роля за туристическата икономика на ЕС и за икономиката на крайбрежните региони, като в множество случаи те са основен източник на доходи и заетост. В европейските морета е съсредоточен най-големият процент от световния пазар (70% в района на Средиземно море) на ветроходен и яхтен туризъм, докато круизният туризъм е сектор с бързи темпове на развитие и с непрестанно нарастване на търсенето в световен мащаб.

Крайбрежният туризъм в съчетание с морския туризъм може да окаже решителен принос за диверсификацията на европейския туристически продукт и за разширяването на икономическата активност, така че тя да обхваща и отдалечените от крайбрежието райони, със специален акцент върху връзката между първия и третия сектор, като по този начин се умножават ползите за европейския туризъм и за европейската икономика като цяло.

При все това подсекторите на крайбрежния и морския туризъм са изправени пред значителни предизвикателства, като например явлението разпокъсаност, което действа в ущърб на сближаването между крайбрежните региони на ЕС, сезонния характер, отсъствието на инфраструктура, отсъствието на диверсификация и иновации по отношение на предлагания продукт, сезонно обусловените промени в заетостта в съчетание с висока концентрация на неквалифициран персонал, високите изисквания за устойчивост и спазване на ангажиментите в областта на околната среда, неотложната необходимост от преодоляване на отрицателните въздействия на изменението на климата, нарастващото търсене на международния туристически пазар на туристически услуги на високо равнище, натискът, произтичащ от все по-интензивната международна конкуренция.

За да могат секторите за синия растеж да се развиват и да разгърнат целия свой потенциал за принос за европейската икономика, е необходимо стратегическо планиране на равнище на ЕС, що се отнася до координацията и взаимодействието между съществуващите политики, а също така що се отнася до разработването на нови инициативи и инструменти. За да оползотворим в максимална степен възможностите, предлагани от синия растеж, заинтересованите участници от обществената и частната сфера трябва да обединят своите усилия и да работят в единна политическа рамка, която да отчита новите приоритети на ЕС.

Подходи и резултати при разработката на Стратегическия дневен ред за изследвания и иновации в Черно море

Осем работни срещи бяха проведени от експертите, които се присъединиха към инициативата „Син растеж за изследвания и иновации в Черно море“ с подкрепата на ЕК. Първоначално беше събрана и анализирана информация за национални и международни морски изследователски проекти. Второ, бяха пропуснати пропуските и възможностите за научни изследвания и иновации, заедно с необходимата обосновка и движещи фактори от всяка страна на Черно море. Трето, бяха идентифицирани регионални и национални гранични и рамкови условия за нуждите и възможностите за научни изследвания и иновации за успешно прилагане на Стратегическия дневен ред за изследвания и иновации в Черно море (SRIA). Въз основа на генерираните данни и резултатите от тези работни срещи експертите на Инициативата изготвят: i) обща визия, ii) предизвикателства, iii) цели на SRIA. Тези резултати бяха представени във Визията от Бургас.

Матриците и миналата информация за проекта бяха анализирани и обединени в обобщени графики, за да се идентифицират нуждите и пропуските. За това на експертната група бяха доставени набори от предварително дефинирани ключови

ключови думи и те бяха помолени да картографират национални и международни проекти. В резултат на това упражнение беше разкрит различният фокус на проектите, финансирани от национално ниво и финансирани от ЕС - например, докато националните проекти се фокусират най-вече върху биоразнообразието, замърсяването, наблюдаването. След приемането на Визията от Бургас през май 2018 г., усилията на Черноморската инициатива за син растеж бяха насочени към разработване на целите и действията на SRIA. Структурата на SRIA беше заложена така, че да проправи пътя за ефективно и реалистично прилагане на SRIA, който включва ясно определение на целите, предизвикателствата, целите и основните участници (Фигура 2).

Фиг. 2. Връзката между Визията от Бургас и прилагането на СРИА за Черно море

Изм.: Black Sea Strategic Research and Innovation Agenda, DG RTD and DG Mare at the European Commission, Brussels, 2019.

Програмата за стратегически изследвания и иновации (SRIA) ще насочва заинтересованите страни от академичните среди, финансиращите агенции, индустрията, политиката и обществото да се справят заедно с основните предизвикателства в Черно море, да насърчават синия растеж и икономическия просперитет на Черноморския регион, за да изграждане на критични системи за подкрепа и иновативна изследователска инфраструктура и за подобряване на образованието и изграждането на капацитет. Синята икономика има голям потенциал за черноморските страни и за Европа като цяло, тъй като може да се счита за инструмент за насърчаване на сътрудничество, стабилност и овластяване на крайбрежните общности в региона. Докато Черно море е уникален морски басейн, който е богат на биоразнообразие, наследство и природни ресурси, басейна е все по-силно под натиск, дължащ се главно на нараст-

ващото въздействие от фактори, причинени от човека, като еутрофикация и хипоксия, свръхулов и въвеждане на извънземни видове, в допълнение към последиците от изменението на климата. Комбинацията от тези стресори се счита за основната причина за деградацията на морската екосистема на Черно море, която претърпя драматични промени от началото на 70-те години. Нещо повече, по-дълбоките 90% от Черно море са най-големият обем на морски води на Земята без кислород и сероводород, точно както глобалният океан от геоложкото минало е бил преди милиард години между 1,8 и 0,8 милиарда години. Следователно Черно море, с комбинирания си морски басейн и крайбрежни социално-икономически системи, може да се счита за естествена лаборатория с глобално значение, за фундаментална наука, политика за устойчивост и синя икономика.

В Декларацията от Букурещ от м. май 2019 г., се изтъкна, че научните изследвания и иновациите са от ключово значение за насърчаването на изграждането на човешки и инфраструктурен капацитет в крайбрежния, морския и морския сектор с оглед отключване на уникални възможности за устойчив и екологичен син растеж в Черно море. В този смисъл Стратегическата програма за научни изследвания и иновации ще се превърне в референтна рамка за морските и морските стратегии, които ще бъдат използвани като програмно средство за определяне на национални, европейски и морски приоритети.

Като първа стъпка Програмата за стратегически изследвания и иновации ще ръководи изследователите, академичните среди, финансиращите агенции, индустрията и политиките за насърчаване на социалното благополучие, просперитета на черноморските граждани и подпомагане на икономическия растеж и работните места на страните, граничещи с него.

Необходимо е да се обърне внимание на възникващите предизвикателства, които се ръководят от редица водачи, причинени от човешки произход и природни фактори, като замърсяване, морски транспорт, еутрофикация, изменение на климата и крайбрежни опасности. Изобилието от газови хидрати е особено предимство на Черно море, което представлява както възможности, така и рискове. Рибните запаси и разнообразието на видове са подложени на силен стрес, общите проучвания и мониторинг могат да дадат основа за по-добра оценка, управление и превенция.

Предоставяне на точни прогнозни инструменти и възможности за справяне с все по-сложния масив от мултистресори и техните слабо разбрани взаимодействия, включително връзката им с реки, вливащи се в Черно море. В същото време, образованието, науката и иновациите са най-важният инструмент, който може напълно да отключи потенциала за син растеж на живите ресурси, възобновяемата енергия в морето, туризма, културата, транспорта, морските въглеводороди, които са в основата на синята икономика на региона. Науката и иновациите подпомагат развитието и прилагането на бреговите и морските политики и стратегии в Черно море, включително по-добри оценки, прогнози и управление на екосистемите; разбиране на уязвимостта, рисковете и възможните мерки за смекчаване. Знанието подкрепя основано на доказателства и информирано вземане на решения за устойчив растеж на черноморските икономики в отговор на предизвикателствата пред обществото, околната среда или климата.

SRIA е разработена по вече договорените цели, както е посочено в документа за визия в Бургас, за да отговори на свързаните с това предизвикателства. Инициативата определи четири основни стълба, върху които може да се разработи нов набор от действия за научни изследвания и иновации (вж. Фигура 2), а именно:

- Справяне с основните предизвикателства в областта на Черноморските изследвания и тук да изиграе ролята на мост на знанието на Черно море.
- Разработване на продукти, решения и клъстери в основата на черноморския син растеж. Те са свързани с черноморска синя икономика;
- Изграждане на критични системи за подкрепа и иновативни инфраструктури – основни съвместни инфраструктури и политики;
- Образование и изграждане на капацитет – насочени към овластени граждани и засилена работна сила на синьото.

В рамките на SRIA са заложили три принципа. Първо, стълбовете подкрепят разработването и приемането на иновативни, подходящи за целите системи за наблюдение и обмен на данни (съчетаващи изграждане на екология и социални данни) в съществуващите мрежи. Второ, действията са предназначени да се възползват предимно от механизмите за съфинансиране и съвместно програмиране и органи на национално, транснационално и международно ниво. Трето, Черноморската SRIA ще се актуализира редовно в диалог и в тясна връзка със съответните национални и изследователски заинтересовани страни и при необходимост ще бъдат направени допълнителни разяснения и ревизии.

Основен резултат от SRIA ще бъде помагане в определяне на приоритетите на национално ниво, за да допринесе за развитието на националните програми за син растеж. Освен това, предложените в SRIA действия и тяхното прилагане ще генерират научни знания. Такива нови знания включват по-добри оценки, прогнози и управление на екосистемите, както и разбиране на уязвимите места на екосистемата. Знанието е ключовият елемент за научнообосновано и добре информирано вземане на решения. Подобно изготвяне на политики проправя пътя към устойчива синя икономика.

Стълб 1 за справяне с основните предизвикателства в областта на Черноморските изследвания има две основни цели. Едната е ориентирана към разработване на иновативни мултидисциплинарни изследвания, надграждащи се на съществуващите инициативи, включително механизми за обмен на данни, които ще генерират знанията, необходими за повишаване устойчивостта на екосистемите. А от друга страна предоставяне на нови знания за смекчаване на въздействието на глобалните климатични промени и множеството екологични и антропогенни стресори в Черно море от интерфейс земя-море до дълбокия басейн

Стълб 2 касаещ разработване на продукти, решения и клъстери в основата на черноморския син растеж цели постигането на други две цели. Подпомагане на морските и морските изследвания и иновационни области във всички черноморски страни за създаване на синергия, увеличаване на икономическите ползи, намаляване на опасностите в услуга на проспериращи, устойчиви и оправомощени общности, които произтичат интерес от черноморския басейн. Цели също и създаване на стимули за морски иновации в съществуващи и нови сектори на синята икономика.

Целите при Стълб 3 (за изграждане на критични системи за подкрепа и изследователски инфраструктури в полза на черноморските общности) са доста по-широки. Сред тях е разработването на интелигентни, интегрирани системи за наблюдение и мониторинг в подкрепа на научните и социално-икономическите предизвикателства на Черно море, към управление за устойчива екосистема, смекчаване на въздействията от изменението на климата и точна прогноза за адаптивно управление. В същото време се цели и насърчаване на хармонизиран набор от работни методологии, стандарти и процедури по всички аспекти на крайбрежните и морските изследвания.

Пак в този стълб е заложено разработване на нови морски технологии чрез облагодетелстване на четвъртата индустриална революция за Черно море за насърчаване на безопасен и устойчив икономически растеж на морския и морския сектор, опазването и валоризацията на морското културно наследство. Не на последно място е целта и за откриването на механизми за създаване, подкрепа и насърчаване на стартиращи предприятия, ориентирани към кръговата и синята икономика в Черноморския регион.

При Стълб 4 (в значителна степен хоризонтале касаещ образованието и изграждане на капацитет) са развити три цели. Сред тях, подпомагане на официалното и неформалното обучение, образование, обучение и използване на знания и технологии за създадени и нововъзникващи морски и морски работни места; овластяване на ангажираните с океана граждани, допринасящи за чисто, без пластмаса, здравословно и продуктивно Черно море и не на последно място об;ият принос за засилен диалог за научна политика при формулиране на крайбрежни и морски политики и програми.

Като следващи стъпки работата ще продължи с обратна връзка на национално ниво за определяне на ключови рамкови условия за прилагането на SRIA с приноса на различни групи заинтересовани страни, включително политици, регулаторни агенции, изследователи и крайни потребители. Това ще подпомогне и създаването на оперативна мрежа от заинтересовани страни въз основа на четирите стълба, определени в тази версия на SRIA. Приносът, предоставен от всеки стълб на SRIA за нуждите, пропуските и приоритетите, ще продължи да се анализира, като се вземат предвид приоритетите за научни изследвания и иновации за Черно море, определени от последните и текущи съответни инициативи и проекти. Такъв динамичен процес ще позволи редовни актуализации на SRIA.

Заклучение

Съществува благодатна почва за новаторски и жизнеспособен растеж в морските и крайбрежните отрасли, при условие че бъдат прилагани правилните институционални рамки за експлоатация. Инициативата на Комисията за син растеж се основава върху пространно изследване на икономическите възможности на морските и крайбрежните отрасли, което идентифицира пет сектора с особени възможности за създаване на работни места и прилагане на новаторски подходи. Те са синята енергия (вятърна енергия и енергия от океана), аквакултурите, морският и крайбрежният туризъм, добивът на морски полезни изкопаеми и сините биотехнологии. С поставяне на основния акцент върху устойчив и приобщаващ растеж синият растеж се представя от Комисията като морското измерение на стратегията „Европа 2020“.

Синият растеж не замества Интегрираната морска политика, а по-скоро я съживява. Тази политика е основният инструмент за установяването на необходимите условия, които да позволят на предприятията от ЕС да създават добавена стойност в синята икономика. В допълнение към междусекторните инструменти.

Обратната връзка на национално ниво за определяне на ключови рамкови условия за прилагането на SRIA с приноса на различните групи заинтересовани страни е от изключително значение. Иницирана е подкрепата за създаването на оперативна мрежа от заинтересовани страни въз основа на четирите стълба и предстоят вече програмирани продължаващи инициативи и проекти.

Използвана литература

1. Балтов, Милен, Мега инвестиционни проекти и програми в индустрията и бизнес инфраструктурата, Сборник от Конференция „Хоризонти в развитието на човешките ресурси и знанието“, БСУ, Бургас, 2015 г.
2. Балтов, Милен, Кръговата икономика – използване на ресурсите и активите в дългосрочен план, Сборник от Кръглата маса „Морето – граница или врата“, Черноморски институт, Бургас, 2016 г.
3. Балтов, Милен, Пазарен потенциал на енергетиката в синята икономика, Сборник от Кръглата маса „От митовите и легендите за водата до синята икономика“, Черноморски институт, Бургас, 2018 г.
4. Данелис, Спирос, Проектодоклад относно син растеж – подобряване на устойчивия растеж в морския сектор, морския транспорт и туризма на Съюза (2012/2297 (INI)), Комисия по транспорт и туризъм, Европейски парламент, Стразбург, 4.4.2013 г.
5. Alfalla-Luque, Rafaela, Milen Baltov et al., „Risk in the Front End of Megaprojects“, University of Leeds, Leeds, 2015.
6. Assistance Mechanism for the Implementation of Maritime Spatial Planning December, MSP Data Study – Evaluation of data and knowledge gaps to implement MSP, Directorate-General for Maritime Affairs and Fisheries, EC, Brussels, 2016.
7. Baltov, Milen, Risk Management in the Business Projects, “Business posoki”, Jubilee N 2, 2016, pp. 3-8.
8. Baltova, Stela and Baltov, Milen, Value Creation and Co-Creation in Professional Business Services: A Challenge in Digital Environment, „Business posoki”, N 1, 2017, pp. 3-20.
9. Baltov, Milen and Pashova, Vilyana, National Study of the Business Environment with a focus on the National Innovation Potential in Republic of Bulgaria, in National Studies of the INNOPLATFORM Innovations Platform and Tools for increasing the innovation capacity of SMEs in the Balkan Mediterranean Area, 2017, Skopje.
10. Baltov, Milen and Pashova, Vilyana, Innovation Potential and Dominant Emerging Industries - Yugoiztochen Region (NUTS 2), Bulgaria, in Regional Reports of the INNOPLATFORM Innovations Platform and Tools for increasing the innovation capacity of SMEs in the Balkan Mediterranean Area, 2017, Skopje.
11. Black Sea Strategic Research and Innovation Agenda, DG RTD and DG Mare at the European Commission, Brussels, 2019.
12. Brown, Martin, Baltov, Milen, et al., „Sustainability, Restorative to Regenerative: An exploration in progressing a paradigm shift in built environment thinking, from sustainability to restorative sustainability and on to regenerative sustainability“, EURAC Research, Bolzano, 2018.
13. Bucharest Declaration on the launch of the Black Sea Research and Innovation Agenda
14. Baltov, Milen, The Blue Economy Investments Promotion, in „Blue Economy and Blue Development” proceedings, Burgas, 2018.
15. Cogea, Study on the Establishment of a Framework for Processing and Analysing of Maritime Economic Data in Europe, CETMAR, Poseidon, Executive Agency for Small and Medium-sized Enterprises (EASME) Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2017.
16. European COMMISSION Report on the Blue Growth Strategy Towards more sustainable growth and jobs in the blue economy COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT, EC Brussels, 31.3.2017
17. Global Entrepreneurship Monitor, Global Report 2015-2016, GEM, 2016.